ЗАРОБОК НА СВЯТА

Оповідання

В хату Сенька Польного загостила нужда. Він і перед роком не був заможним, а все ж і великої біди не знав. Та звісно, старша біда як розкіш. Посипалось на Сенька нещастя за нещастям, мов з платка. Наяри помер єму одинакхлопчина (бо він, три роки тому як оженився з Копаковою Мариною) — пішла гряда за похорон в чужі руки, бо готового гроша Сенько не мав. Надійшло літо, почала в селі гинути худоба, згинула і Польного корова з телятем. А більше худоби в него й не було. Не опустив Сенько рук; заробляв, як міг. То молотив у дворі цілими тижнями торішнє жито, то січку різав, то дещо інше робив,— от як міг, так крутив своїм світом, аби день за днем сходив. Та перед ніким не жалувавсь він на свою біду, бо не любив сего.

"Будуть гадати люде,— думав він собі,— що коло мене ще не так круто, та скорше поможуть, позичать дещо, а я по жнивах їм все віддам або відроблю з Мариною. Нехай не знають, що коло мене нужда". Надію мав на кілька загонів жита, але і на тім завівся. Упав град, потовк, помервив збіжжя — не було що й збирати. Хіба трохи бульби зібрав.

Минули жнива, надійшла осінь. Ще єї перебули сяк-так; жили обоє тим малим засобом хліба, що зібрали в жнива. А вже коло різдва не знав Сенько, що й починати, не було що їсти. Задовжився він та купив жита на хліб. А купним хлібом не наїсися. За два тижні розійшлося все. Круто знов! Ні в кого позичити зерна, бо і другим град збив; ні в кого заробити, бо й мало в кого гріш є. Що хто мав, то сам собі вимолотив. І пан не потребував молотильників, ЕИМОЛОТИВ майже все збіжжя восени. Де кинутись? Що почати? Мари-нина мати сама ледви живе з батьком, а в Сенька вже родичів нема.

Вже піст кінчиться, за два дні різдво. Сумне різдво! Марина пішла в село до матері дещо роздобути, а Сенько лишився дома. Задуманий, невеселий, взяв він граблі та почав громадити тріски, розкидані біля стодоли, щоби чим затопити в печі та зварити вечерю. Вже смеркало, а він нічого не мав у роті — хоч до причастя йди! Надійшов з двору оконом. Поздоровались.

— А не пішли би ви, Сеньку, завтра на заяців? Приїхав панич на свята, хоче завтра йти на засідку та казав і вас закликати.

А Сенька не раз вже брали зі двору на лови, бо добре стріляв — навчився у війську. Бувало, панич не уб'є й нічого, а Сенько все щось застрілить: чи за<яця, чи лиса, чи птицю яку. Панич всуне що Сенькові в руку, а зато єсть потім єму чим і похвалитися. Сенькові про се й байдуже. Та якось тепер не мав він охоти іти на лови.

— Казав панич: дасть вам ринського,— сказав оконом. Надійшла Сенькова жінка з чимсь у запасці.

— Рннського,— повторила она,— то ж то би він здався на свята!

— Добре,— відповів Сенько,— піду.

Оконом відійшов. Марина врадувалась, мовби їй хто сотку обіцяв. Свята йшли, а она не мала що й в рот вложити; добре, що чоловік заробить ринського на свята.

— А нагромадив ти трісок? — спитала она вже весело.

— Нагромадив троха,— відповів він, забрав в полу тріски і поніс до хати.

На другий день, пополуднувавши, пішов Сенько до двору. Понабивали стрільби і вибралися в ліс. Панич взяв ще і двірського хлопця Миколу, щоби було кому заяців зносити.

Іде Сенько за паничем ззаду та й думає. Стрільби нагадали єму військо, в котрім служив три роки. Не знав він гаразду і в війську, та все легше булсєму тогді жити. Не журився бодай їдою. А тепер... І нагадав він собі той час, як вернув з війська та подружився з Мариною. Він чувся тоді щасливим, вдоволеним і не раз говорив жінці, як-то они колись доробляться ще ліпшого гаразду і при дітях щасливо проведуть свої літа. Та інакше склалося. Чи буде коли ліпше?..

До лісу буде вже недалеко; видко вже було, як сніг аж вгинав гілля дерев та корчів.

— Сеньку,— обізвався панич, поправляючи шкла на носі,— ти підеш на Бедрилівку, там, кажуть, заяців багато. А справуйся добре, як уб'єш два, то третій тобі буде на різд-во. А я сюди піду.

— Добре, паничу,— відповів Сенько.

А до Бедрилівки був значний кусень дороги. Був то яр, заросли корчами, недалеко зрубу. Пішов Сенько туди полем навпростець. Єму й казати не треба, де вибрати місце на засідку. Знав він сей яр, як свою хату. Бувало, ще хлопцем ходив туди на ягоди, там єму за те забрав лісничий шапку та ще і палицею потягнув по плечах.

Нагадав собі те Сенько, входячи в корчі Бедрилівки. Сніг скрипів під єго ногами та часом затріщало деяке ломаччя. Якийсь заяць наполохався, вискочив з-під корча і давай утікати! В одну мить схопив Сенько стрільбу з плечей, при-мірився, стрілив, а заяць лише підскочив вгору і упав на сніг неживий.

— Ну, гаразд на початок,— промовив стиха Сенько, піднімаючи ще теплого заяця, взяв єго за ноги, пішов ще трохи дальше, а вкінці кинув заяця на сніг, а сам сів собі на якімсь пні за корчем і ждав.

За горбком, лівобіч від Бедрилівки, роздався стріл, оден і другий. Се панич стрілив. Гомін пішов по лісі. З дерева зірвався наполоханий крук і закрякав, сніг посипався з галуззя на землю — і все стихло. Аж ось за хвилю край лісу коло Бедрилівки вказався заяць, пристанув і насторочив уха, мовби чогось слухав. Та недовго ему довелось слухати; Сенько привітав его шротом; він скочив ще кільканадцять кроків і впав на сніг.

"Панич стріляє,— подумав собі Сенько,— а до мене заяці втікають. Не було тобі бічи до мене,— сказав він в думці по заяця, піднімаючи єго зі снігу,— коло панича було тобі безпечніше".

Небавом надбіг двірський хлопець. Панич єго прислав. Цікавий був, чи Сенько справді що убив. Хлопець забрав оба заяці і пішов. В стороні панича, але вже якось ближче, роздались знов два вистріли. Сенько таки добре чув, як панич кликав хлопця; видко, що зближався до Бедрилівки.

Вже добре вечоріло. Далеко, на краю ланів, в противній стороні від лісу, ще лиш трошки червонілось небо від зайшовшого сонця, а мороз тис чимраз дужче. У своїй легкій свитині Сенько трясся від зимна, затирав руки і гнівався на заяців, що їх якось не видко. Вже думав Сенько забирати заяця та йти до панича, та ось межи корчами щось зашелестіло. Показалась вперед голова з рогами, а далі й ціле струнке тіло сернюка. Вискочивши з корчів, він станув, оглянувся і ступив повагом кілька кроків наперед. Сенько схопився і приложив стрільбу до ока.

"Бігме! аж шкода стріляти! — майнуло ему в голові.— Іде собі, а тут смерть за ним. А який гарний звір!.. Ет, все одно, така вже єго доля".

Він замірився ліпше, спустив курок, і — бідний сернюк, запищавши, мов мала дитина, скрутив карком, тріпнув судорожно ногою, пустився ще корчами на недалекий край лісу, вибіг на горбок і тут упав. По снігу, куди він ступав, червоніла кров.

"Аж то з мене немилосердний чоловік,— погадав собі знову Синько, — але се вже така моя вдача чи охота стрілецька. Та жаль мені справді сернюка; жив собі, мабуть, спокійно, аж ось єму і смерть прийшла, та ще й несподівана. Так то і чоловікові неугад буває; ні дня, ні години не знаєш".

З такими думками пустився Сенько на горбок, де вже лежав сернюк. Горбок був досить високий, порослий декуди корчами. Давніше був тут ліс. За горбком ішла долина, а дальше геть-геть лиш саме поле, снігом вкрите; край него вже лиш слабе рожеве зарево вказувало, де сховалося сонце. Вже смерклося було добре, і цілий ліс помалу зливався в одну темну здалека масу.

Недалеко, по другій стороні горбка, пристанув панич під деревом. Хлопця вислав був уже давно наперед з заяцями додому. Добув фляшку із торби, випив вино до каплі, підкрутив вусик, поправив шкла на носі і лише що хотів закурити папіроску,— аж ось щось в корчах зашелестіло.

"Чи не той сернюк завернув,— подумав собі панич,— що перебіг мені недавно дорогу?" В сумраці вечірнім годі було добре розпізнати, але таки здавалося, що то сернюк виставив із-за корчів голову. "Може, то й звір. Та таки, певно, сернюк. А друга цівка набита якраз льотками. Не вадить по дорозі ще й грубу штуку вбити. Вб'ю — добре, не вб'ю — друге добре; покличу Сенька, і підемо домів". Змірився, стрілив і побіг на горбок, аж дивиться, а то Сенько між корчами вже з болю та лиш слабим голосом кличе: "Люде! Рятуйте!" Дві льотки поцілили его в голову смертельно.

Панич аж збілів, як той сніг під его ногами, остовпів, не знав, що почати. Хотів підійти до Сенька, та нараз метнувся взад. "Ніхто сего не бачив!" — прийшло ему на гадку, і він із всеї сили почав утікати домів.

Додому ввійшов неспостережено, замкнувся у своїй кімнаті, ходив, ловився за голову і місця собі знайти не міг. Коли вже надворі стало добре темно, вийшов нишком із двору та пустився на Бедрилівку. Чого туди ішов — сам не знав. В половині дороги взяв его ляк, і він завернувся та став по дорозі розважати себе: "А впрочім, чи я сему винен? Чи я нарочно стріляв в него? Ніхто мене не видів. А буде слідство, то покаже-сь, що то проста стрілецька пригода..." І він вернувся домів. До вечері вже не явився, а переказав слугою, що чогось ему недобре та лягає спати.

Довго ждала Марина з вечерею на Сенька. Де він забарився так довго? Може, в дворі дали єму вечеряти? Поставила вечерю до печі, а сама поклалась спати в надії, що Сенько небавом надійде. Твердий сон обняв єї змучену, а Сенько як не приходив, так не приходив.

Раненько збудилась Марина,— нема Сенька в хаті. Пішла в село, питаєсь людей, чи не виділи,— ніхто не видів. Іде до двору, питаєсь хлопця Миколи; той каже, що вчера був Сенько на Бедрилівці, та, мабуть, звідтам пішов домів. Вертає Марина знов у село, розпитує, але Сенька нема, пропав, мов камінь у воді. Люде готовляться до святого вечора, а їй се і не в голові. "Де він подівся? — думає-передумує.— Чей на Бедрилівці не сидить? Хіба, може, діставши гроші, пішов до міста?

Минуле" полуднє; от ще дві-три години — і вже святий вечір. А Сенька нема! Може, він і на Бедрилівці? Може, там єму щось сталося? На ту гадку аж за серце єї щось і мило. До Бедрилівки не близько, але она пішла і туди Сенька шукати. Прийшла у яр — нігде ані живого духа; лише сліди звірів видко декуди на снігу.

"Чого ЖІ я ту прийшла? — спитала себе Марина і вголос заплакала- — Боже мій! Де ж він подівся?"

Походила ще трохи по яру, потім пустилась на горбок, щоби домів вертати, бо мороз тиснув. Аж іде попри пень, де вчера сидів Сенько; дивиться, а там закостенілий заяць. "Забули, мабуть, взяти,— подумала, — треба до двору віднести". Взяла заяця і пішла на горбок. Дивиться — а тут знов кров по снігу і сліди людські. В ній аж єї власна кров застигла. Іде слідом за кров'ю, подибує сернюка. Сама не знає, що се такого, схиляєсь до сернюка, аж бачить: а за корчами лежить і Сенько, коло него на снігу кров, а лице закрите свитою.

— Господи! — крикнула Марина і повалилась на землю.

Холодний вітер повіяв над нею, она по кількох хвилях прийшла до себе, припала до Сенька, підняла єго... може, живий?., глянула в лице, а на нім кров обкипіла, ціле тіло замерзло... "То він вже неживий! — скрикнула жінка в нестямі.— Отеє заробив ти на свята! Люде добрі, рятуйте!" — заголосила Марина і вдруге повалилася на землю. Тілько і голосу чути було з неї. Ніхто єї не чув, ніхто не прийшов на поміч, лиш в лісі глухо та сумно зашуміло.

Зірки зійшли були вже давно. Люде сіли до вечері. Ціле село повеселішало, колядники співали, з вікон у кождій хаті било ясне світло, лиш одну Сенькову хату залягла темрява. Та й в хаті старої Копачихи було невесело, стара ходила по селу та надармо відпитувала доньки та зятя.

На перший день різдва вертав оден парубок з коршми на Вибадівці через Бедрилівку, бо туди коротша дорога. Він то добачив за корчами на горбику над яром двоє неживих людей та, наляканий, прибіг до села і дав знати. Зійшлись люде громадою та розпізнали Сенька та єго жінку. Потолкували всіляко. Чи дали знати до міста, чи ні, про те байдуже. На

Стефана поховали Сенька і Марину в одній могилі, котру й зараз покрив свіжий сніг. В пустій їх хаті плакали гірко старий Копач та єго жінка.